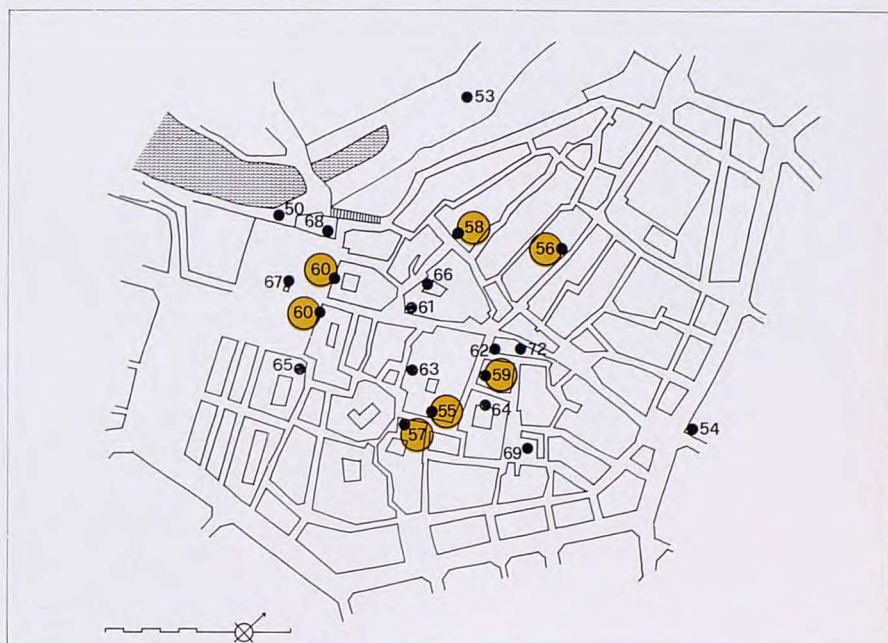

XIII. Ciutadella: Els palaus de les famílies nobles.

- 55. *Palau de la família Martorell.*
- 56. *Palau del Baró de Lloriac.*
- 57. *Can Saura.*
- 58. *Can Squella.*
- 59. *Palau de la Segona Branca dels Saura.*
- 60. *El Carrer Major i la façana de Ponent del Born.*

Són els edificis urbans on s'instal·laren els titulars de les cavalleries rurals —una mena de policia reial establerta per Alfons el Liberal el 1287 en conquerir l'illa i a la qual l'havia repartida— quan a primers del s. XVI anaren deixant les possessions del camp per a residir a vila i afirmar-hi el seu poder, i, també, els edificis de prestigi que s'anaren construint els pagesos i els comerciants enriquits quan assoliren títols nobiliaris a partir de finals del s. XVII.

Tots aquests palaus foren residències familiars, és a dir, cases per a viure, però alhora eren el símbol de la «casa» noble.

Els primers, de bon començament bastant modestos, no es transformaren en edificis significatius fins que Ciutadella superà la llarga depauperació en què restà després del devastador assalt turc del 1585.

Excepte els que donen a la gran

Son los edificios urbanos en que se instalaron los titulares de las caballerías rurales —una especie de policía real fundada por Alfonso el Liberal en 1287 al conquistar la isla, que repartió entre ellos— cuando, a principios del s. XVI, fueron abandonando sus posesiones rurales para residir en la ciudad y afirmar en ella su poderío; y también los edificios que en búsqueda de prestigio fueron construyendo los campesinos y comerciantes enriquecidos que obtuvieron títulos nobiliarios a partir de finales del s. XVII.

Todos estos palacios fueron residencias familiares; es decir, casas vivienda, si bien al mismo tiempo eran símbolo de la «casa» noble.

Los primeros, en principio bastante modestos, no se transformaron en edificios significativos hasta que Ciutadella superó la larga depauperación en que quedó sumida tras el devastador ataque turco de 1585.

These are either the urban edifices to which the titulars of the *cavalleries rurals* (a kind of royal police force set up in 1287 by Alfons el Liberal and among whom the island had been divided) moved when, at the beginning of the sixteenth century, they gradually abandoned their country properties and began to assert their power in the city, or the houses built by wealthy peasants and merchants who were given noble titles from the end of the seventeenth century onwards.

All these palaces were family residences though at the same time they symbolized the noble 'house'. The first to be built were quite modest and did not achieve significance until Ciutadella had recovered from the long depression suffered after the Turkish devastation of 1585.

Except those which give onto the wide esplanade of El Born, the old

esplanada del Born, l'antiga plaça d'armes de la fortalesa nova i després alcàsser reial, estan immersos dins la compacta trama del teixit urbà medieval en carrers de 4 o 5 metres d'amplària i menys, i sense perspectives clares cap a les seves façanes. Molts d'ells no responen a cap concepte arquitectònic global sinó que són una suma poc ordenada d'estances indiferenciades possiblement provinents de la reunió de diverses cases petites per a ser convertides en un palau. Aquest palau és fonamentalment un espai privat, amagat darrera el mur massís de la façana que el separa de l'entorn urbà. La façana, element que articula la relació espai interior-entorn, pren sovint a Ciutadella un important paper d'element ordenador, precisament per la manca de vertebració interior que generalment té l'edifici. Darrera d'ella s'hi arrenclera una successió de sales representatives.

Altres palaus, a partir del XVIII i del XIX, obeeixen a una concepció arquitectònica més unitària i global.

Sobre la intervenció en el disseny d'aquests palaus no tenim, per ara, cap dada concreta però són patents dos tipus d'influències: la catalana provinent de l'arquitectura civil del quatre-cents i del cinc-cents (palaus massissos de porta dovellada, finestres petites a la planta baixa i obertures grans a la planta noble) i la italiana, directa, afavorida per la facilitat de comunicació a través dels velers que feien el comerç del Mediterrani o indirecta, a través dels anglesos, reminiscències palladianes en l'ús de la gramàtica i sintaxi clàssiques, ornaments barrocs en obertures de la planta noble o l'ús d'estucs de colors en dos o tres tons).

Excepto los que dan a la gran llanada del Born, antigua plaza de armas de la fortaleza nueva y posteriormente del alcázar real, están todos inmersos en el compacto entramado del tejido urbano medieval en calles de 4 ó 5 m. de anchura o menos, y carecen de perspectivas claras en cuanto a las fachadas. Muchos de ellos no corresponden a ningún concepto arquitectónico global, sino que son una suma poco ordenada de estancias indiferenciadas provenientes seguramente de la unión de varias casas pequeñas para convertirlas en un palacio. Este tipo de palacio es básicamente un espacio privado escondido tras el muro macizo de la fachada, que le separa del entorno urbano. La fachada, elemento que articula la relación espacio interior-entorno, cumple frecuentemente en Ciutadella una importante función de elemento ordenador precisamente por la falta de vertebración interior que generalmente tiene el edificio. Tras ella se alinea una sucesión de salas características.

Otros palacios, a partir de los siglos XVIII y XIX, obedecen a una concepción arquitectónica más unitaria y global.

En cuanto a las influencias de diseño de estos palacios, no tenemos por el momento ningún dato concreto, pero son patents dos tipos: la catalana, proveniente de la arquitectura civil de los siglos XV y XVI (palacios macizos con puerta de dovelas, ventanas pequeñas en la planta baja y vanos amplios en la noble), y la italiana, directa —favorecida por las facilidades de comunicación que ofrecían los barcos del comercio mediterráneo— o indirecta —a través de los ingleses (reminiscencias palladianas en el uso de la gramática y la sintaxis clásicas, ornamentos barrocos en los vanos de la planta noble o uso de estucos coloreados de dos o tres tonos).

parade ground of the new fortress (later the royal palace), these buildings are immersed in the compact network of the medieval town in streets 4 or 5 metres wide or less where their façade cannot be fully appreciated. Many of them lack a coherent architectural plan and are often a disorderly agglomeration of undifferentiated rooms, possibly the result of several adjacent houses having been knocked together. The palace is fundamentally a private place hidden behind the massive wall separating it from its urban surroundings. The façade, element which relates the inner space to the surroundings, in Ciutadella often performs an ordering rôle precisely to counteract the normal lack of coherence inside the palace. Behind the façade is arranged a succession of representative salons.

Other palaces, from the eighteenth and nineteenth century onwards, obey a more homogeneous architectural plan.

We have been unable to find concrete information concerning individual responsibility for the design of the palaces; however, two types of influence are immediately striking. The first is that of Catalan civil architecture of the fifteenth and sixteenth centuries: massive palaces with vousoired doors, small windows on the ground floor and large apertures on the first, etc. The second is Italian, favoured by the direct contact established by merchant vessels which traded throughout the Mediterranean: hints of Palladianism in the use of classical elements, baroque ornamentation on first-floor windows or the use of stucco in two or three tones.

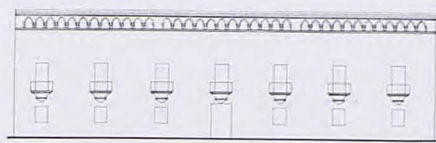
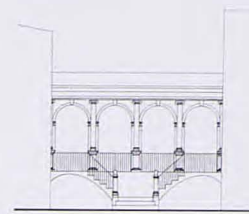
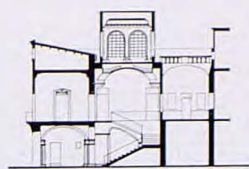
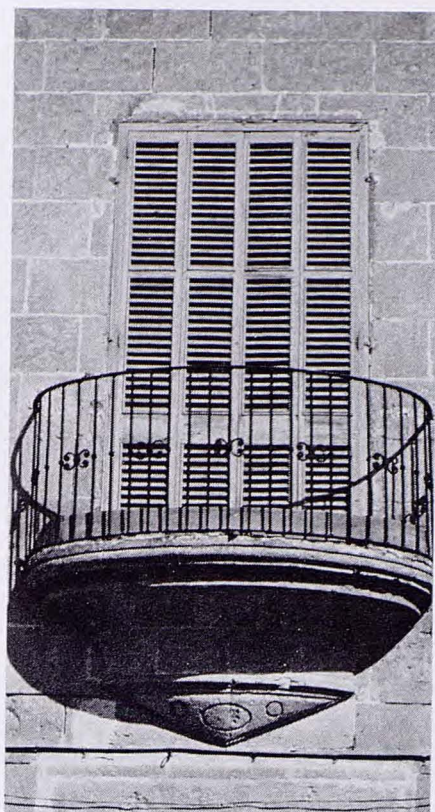
Tota aquesta arquitectura és d'un to menor, de petita ciutat de província italiana, però amb la seva densitat i la total integració al teixit urbà dóna a Ciutadella vella una personalitat arquitectònic-urbanística d'estimable nivell. Una de les coses més característiques d'aquests palaus en relació als seus models italians i catalans és la manca del pati interior descobert (que tanta importància va prendre a Mallorca). En canvi, els palaus ciutadellencs tenen, com a altre element ordenador i de prestigi, ultra la façana, una gran escala representativa situada dins d'un pati cobert amb cúpula lluerna de volum significatiu, separada del carrer només per un vestíbul d'entrada amb voltes d'aresta tractat com a espai públic. A l'entorn d'aquest espai d'escala hi gira centripetament la composició més o menys estricta de la planta noble. Sovint, també, a l'interior de l'illa on estan situats, hi tenen un jardí tancat.

Toda esta arquitectura es de un tono menor, de pequeña ciudad italiana de provincias, si bien su densidad y total integración al entramado urbano da a la Ciutadella antigua una personalidad arquitectónico-urbanística de nivel considerable. Una de las cosas más características de estos palacios en relación con sus modelos italianos y catalanes es la ausencia de un patio interior descubierto (que tanta importancia tiene en Mallorca). En cambio, los palacios ciutadelanos tienen, como otro elemento ordenador y prestigiante, además de la fachada, una gran escalera característica situada en un patio cubierto por una cúpula lucernario de volumen significativo y separada de la calle solamente por un vestíbulo de entrada con bóvedas de arista, dispuesto como espacio público. En derredor de este espacio de la escalera gira centripetamente la composición más o menos estricta de la planta noble. Tienen también a menudo, en el interior de la manzana en que están situados, un jardín cerrado.

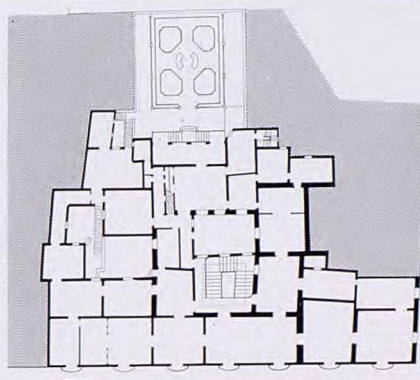

All the representatives of this type of architecture are low in key, the kind of buildings found in small, provincial Italian towns. However, their density and perfect integration into the overall urban network bestow upon old Ciutadella an architectural and urbanistic quality of considerable personality. One of the things most characteristic of these palaces compared to their Catalan or Italian counterparts is the lack of the open inner patio (of such importance in Mallorca). On the other hand, Ciutadella palaces have another prestigious and distinguishing element besides the façade, namely: a huge staircase situated in a patio beneath a transparent dome, separated from the street only by a vestibule with an entrance treated as a public space. Around the staircase area the more or less strict composition of the main floor revolves in a centripetal fashion. There is often an enclosed garden in the interior also.

PALAU DE LA FAMÍLIA MARTORELL
CIUTADELLA

—Façana plana i nua, de ritme repetitiu sense accents puntuals, conceptualment del quatre-cents, amb balcons semiel·líptics de clara filiació barroca.

—Llotja renaixentista italianitzant, de combinació arc-ordre (jònic) i estrictes proporcions clàssiques que presideix un petit jardí geomètric interior.

—Actualment propietat dels ducs d'Almenara Alta, perfectament conservat i moblat, conté pintures murals descriptives de la Ciutadella del s. XIX, en un dels salons de la impressionant successió d'espais de la planta noble.

—Fachada lisa y desnuda, de ritmo repetitivo y sin acentos exactos, conceptualmente del s. XV y con balcones semielípticos de clara filiación barroca.

—Lonja renacentista italianizante con combinación arco-orden (jónico) y estrictas proporciones clásicas; enmarca un pequeño jardín geométrico interior.

—Es propiedad actualmente de los duques de Almenara Alta; perfectamente conservado y amueblado, contiene pinturas murales que representan la Ciutadella del s. XIX, en uno de los salones de la impresionante sucesión de espacios de la planta noble.

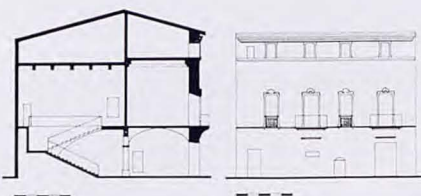
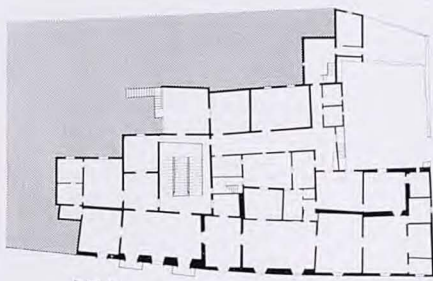
—The façade is flat and unadorned (late seventeenth-century) with a repetitive, unaccentuated rhythm conceptually derived from the quattrocento. Its semi-elliptical balconies are clearly affiliated to the baroque.

—The 'Italianized' renaissance *loggia* with its Ionic arch/order combination and strictly classical proportions looks over a small geometrical interior garden.

—Today the property of the Dukes of Almenara Alta, it is perfectly preserved and furnished and, in one of the first-floor salons which form an impressive spatial sequence, there are murals depicting Ciutadella in the nineteenth century.

56-1

—Immers dins del barri més vell, destaca del garbuix de la planta la identificació precisa no més d'una tercera part de la façana en un esquema palladià (Palau Bonin Thiene de Vicenza) (56-1) de reminiscències florentines.

—Composició alternativa i no simètrica; singular força expressiva del barroc dels balcons.

—Pertany encara al títol nobiliari més antic de Menorca: la baronia de Lloriac. Es habitat pels seus propietaris i tractat amb inestimable cura pels seus valors ambientals interiors.

—Ubicado en el barrio más antiguo, del embrollo de la planta sólo destaca la identificación precisa de una tercera parte de la fachada: un esquema palladiano (Palacio Bonin Thiene, de Vicenza) (56-1) con reminiscencias florentinas.

—Composición alternativa y no simétrica; la reja de los balcones tiene una singular fuerza expresiva.

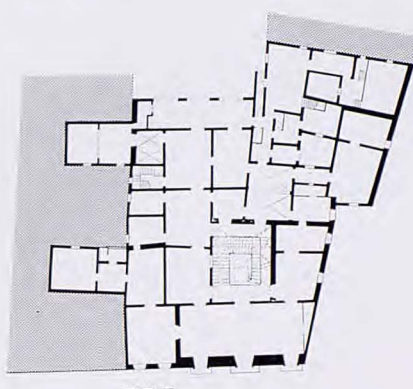
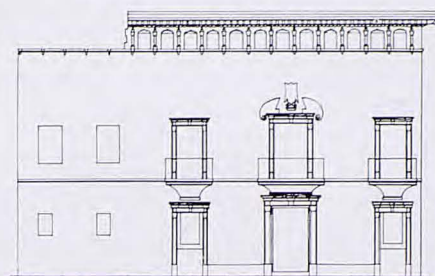
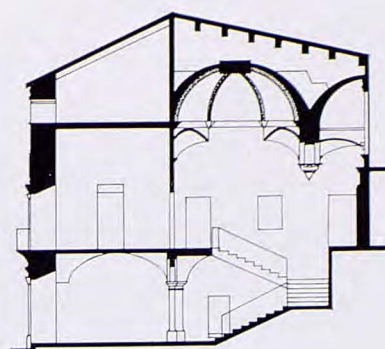
—Todavía pertenece al título nobiliario más antiguo de Menorca: la baronía de Lloriac. Está ocupado por sus propietarios y es tratado con un cuidado inestimable en virtud de sus valores ambientales interiores.

—Immersed in the oldest neighbourhood of the city, only a third of its façade, Palladian in scheme (Bonin Thiene Palace in Vicenza) (56-1) with hints of a Florentine influence, stand out clearly from the chaotic overall plan.

—Its asymmetrical composition features baroque balconies of considerable expressive force.

—Still belonging to the oldest title of nobility on the island, the Barony of Lloriac, it is occupied by its owners who look after its interiors with infinite care.

—Sense massa entitat compositiva en planta, la façana (1693) d'un barroc d'empremta colonial en els detalls de l'arquitectura de portes, finestres i balcons, segueix els models de composició massissa dels palaus catalans del XV i XVI, possiblement a través de Mallorca. La renglera de petites finestres polilobulades, alternades amb columnes 2/3 exemptes, sota mateix d'una barbacana esculturada molt volada, li donen un acabament fort i ric que no es repeteix en cap altre palau ciutadellenc.

—Solució inèdita d'una cúpula i mitja en la coberta i lluernia sobre l'escala noble (1713).

—Pertany encara a la família Saura, que habita el palau.

—Sin gran entidad compositiva en la planta, su fachada (1693) es de tipo barroco con impronta colonial en cuanto a los detalles de la arquitectura de puertas, ventanas y balcones; sigue los modelos de disposición maciza de los palacios catalanes de los siglos XV y XVI, posiblemente por mediación mallorquina. La hilera de ventanas pequeñas polilobuladas y alternadas con columnas 2/3 exentas, situada exactamente bajo un alero labrado de mucho vuelo, le confiere un acabado enérgico y rico que no se repite en ningún otro palacio ciutadellano.

—La escalera noble (1713) presenta una solución inèdita: al estar cubierta por una cúpula y media con lucernario.

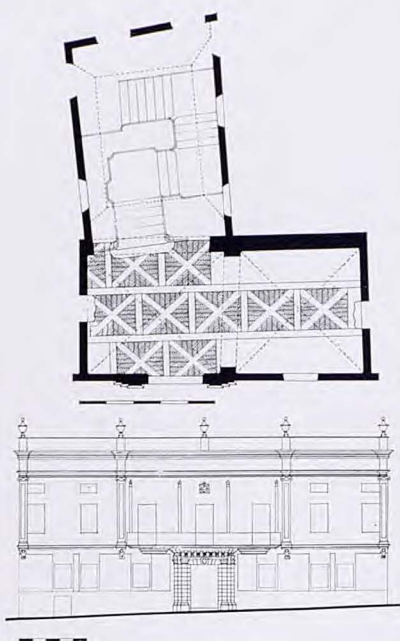
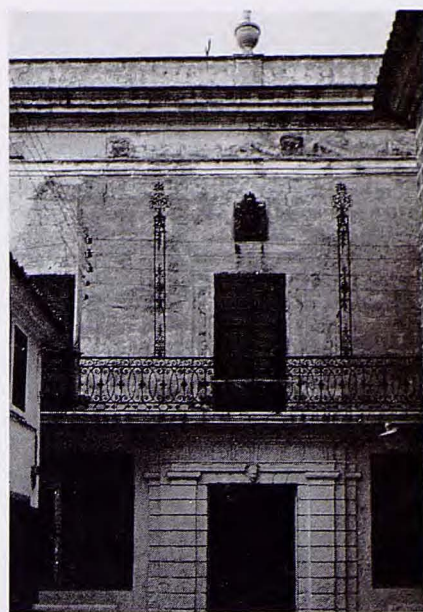
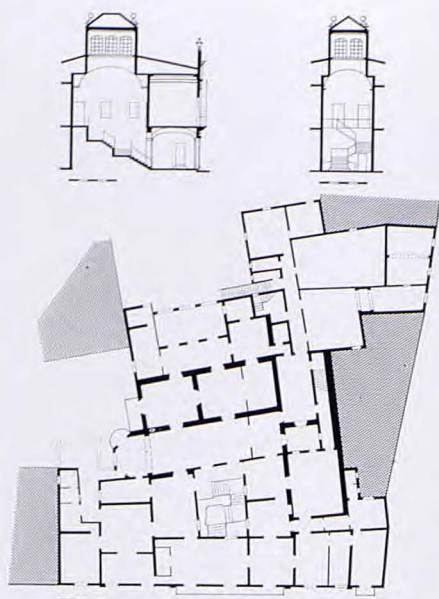
—Pertenece todavía a la familia Saura, que vive en el palacio.

—Though lacking a coherent ground plan, the house has a façade (1693) whose colonial baroque style appears in the design of the doors, windows and balconies, all following the pattern of massive composition characteristic of Catalan palaces of the fifteenth and sixteenth centuries and possibly imported here via Mallorca. The row of small, lobed windows alternating with two-thirds free-standing columns beneath a sculpted barbacan which juts far out from the wall all contribute to the richness of the composition, totally unique among Ciutadella palaces.

—Note the unusual «one-and-a-half» dome in the roof and skylight above the main staircase. (1713).

—It still belongs to the Saura family who also live there.

—Cas clar de façanisme.
 —Façana barroca italianitzant, única entre els palaus ciutadellencs per la seva relació amb l'entorn (final de perspectiva d'un carrer), per la seva qualitat (estucat de colors terres en ordres menors i requadres) i per la seva composició (d'esclarsades pilastres jòniques i llarg balcó central amb barana calada de ferro a la planta noble).
 —Escala noble interior, d'enginyosa planta i gràcil transparència.
 —Actualment propietat de la família Squella que ostenta els marquesats de Menas Albas i de Terranova.

—Es un caso claro de fachadismo.
 —Fachada barroca italianizante, única entre los palacios ciudadelanos por su relación con el entorno (final de perspectiva de una calle), por su calidad (estucado de colores ocre en órdenes menores y recuadros) y por su composición (a base de pilastras jónicas y largo balcón central con barandilla calada de hierro en la planta noble).
 —Escalera noble interior de planta ingeniosa y grácil transparencia.
 —Es en la actualidad propiedad de la familia Squella, que ostenta los marquesados de Menas Albas y de Terranova.

—A clear example of 'façade' architecture
 —The 'Italianized' baroque façade is unique among those of Ciutadella palaces because of its relationship with the surrounding buildings (it closes the perspective of the street), because of its earth-coloured stucco in smaller orders and panels and of its overall composition featuring Ionic pilasters and a long central balcony with its wrought iron balustrade.
 —The interior main staircase is ingeniously and gracefully designed.
 —It is today the property of the Squella family which boasts the marquisesates of Menas Albas and Terranova.

—Edificat a partir d'un concepte global, fruit de circumstàncies històriques concretes. (L'antic palau havia estat arrasat i regat amb sal perquè el cavaller Joan Miquel Saura i Morell havia encapçalat el 1706, durant la guerra de Successió, la insurrecció menorquina contra Felip V. Els anglesos li pagaren i bastiren un nou palau després del 1708.) —Aquesta globalitat queda clara perquè ocupa una petita illa sencera i perquè les façanes a tot el perímetre tenen un mateix valor de mur de tancament.

—La façana més representativa (al carrer Bisbe Vila) denota l'ascendent manierista de l'edifici pel ritme ambigu i difós de subdivisió vertical que creen unes desdibuixades pilastres carreuades de dalt a baix de la façana.

—Actualment l'ocupa parcialment la Caixa de Pensions per a la Vellesa i d'Estalvis. (S'ha malmès despietadament la planta baixa en una reforma poc pensada.)

—Edificado a partir de un concepto global, fruto de circunstancias históricas concretas. (El palacio antiguo fue demolido y rociado con sal porque el caballero Joan Miquel Saura i Morell encabezó en 1706, durante la guerra de Sucesión, la insurrección menorquina contra Felipe V. Los ingleses, después de 1708, le costearon y edificaron un palacio nuevo.)

—Esta globalidad se evidencia en que ocupa una pequeña manzana completa y en que las fachadas a lo largo de todo el perímetro tienen un mismo valor de muro de cerramiento.

—La fachada más representativa (la que da a la calle Bisbe Vila) denota el ascendiente manierista del edificio en el ritmo ambiguo y difuso de subdivisión vertical creado por unas desdibujadas pilastras almohadilladas de arriba abajo de la fachada.

—En la actualidad está ocupada en parte por la Caixa de Pensions per a la Vellesa i d'Estalvis. (Una reforma irreflexiva ha desbaratado despiadadamente la planta baja.)

—This palace was built following a coherent plan, the fruit of concrete historical circumstances: the original building was razed to the ground and the soil covered with salt after the knight Joan Miquel Saura i Morell had, in 1706 during the War of Succession, led the Minorcan insurrection against Philip V. The English paid him for his services and built a new palace after 1708.

—Two factors reveal the plan's coherence:

The palace occupies an entire small block.

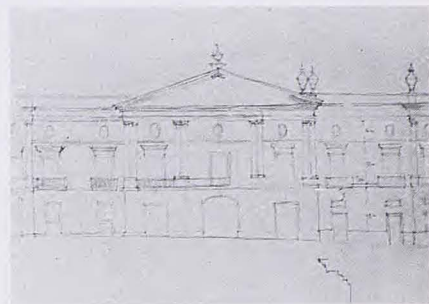
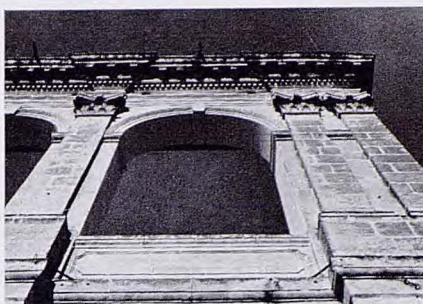
The façades all around the perimeter have the same value as enclosing walls.

—The most representative façade (overlooking Carrer Bisbe Vila) denotes the predominant mannerist style of the building by virtue of the ambiguous and diffuse rhythm of the vertical subdivisions which creates a series of poorly-defined ashlar pilasters.

—Today it is partially occupied by the Caixa de Pensions per a la Vellesa i Estalvis (Savings Bank). (The ground floor has been cruelly spoiled by thoughtless alterations.)

60. EL CARRER MAJOR I LA FAÇANA PONENT DEL BORN O ELS PALAUS DE TORRESAURA I DE SALORT. Primer terç del s. XIX.

—Més que cada un dels palaus fra-
pa el conjunt: s'encaren dues fa-
çanes neoclàssiques al llarg dels 55
metres d'un carrer estret de 5,5 m.,
el carrer Major, per obrir-se osten-
tosament a dreta i esquerra, al Born.

—Es pot llegir com l'element urbà
neoclàssic, que fa el traspàs des
del teixit de la vila vella (Plaça de la
Catedral, reformada el s. XIX) a la
gran esplanada del Born on comen-
ça, en aquesta zona, l'eixample del
nou-cents de la ciutat.

—Façanes al Born amb domini del
tema de la llotja de formes i remi-
niscències italianes.

—Contradictòriament

Tractament de clara influència
francesa de la façana del Palau de
Torresaura (1830) amb porta cen-
tral ornada, de frontó corbat que
s'obre al gran pati de les cavalleris-
ses.

Façana d'aire neoclàssic del Palau
Salort (1813) al carrer Major, de
composició precisa i controlada i es-
quema molt semblant a la façana la-
teral de la Llotja de Barcelona
(1772).

—El Palau de Torresaura és resultat
de successives reformes i ampli-
acions; el Salort respon a una acció
més unitària.

—Actualment continuen essent pro-
pietat dels descendents de les fa-
mílies Torresaura i Salort que els
ocupen a temporades.

—Más que cada palacio por sí solo,
sorprende el conjunto: se enfrentan
dos fachadas neoclásicas a lo largo
de los 55 m. de una calle estrecha,
de 5,5 m., la calle Major, para abri-
se ostentosamente a derecha e iz-
quierda, al Born.

—Puede ser leído como elemento
urbano neoclásico que facilita con-
tinuidad entre la trama urbana de
la ciudad antigua (Plaça de la Ca-
tedral, reformada en el s. XIX) y la
gran llanada del Born, en que se ini-
cia, en esta zona, el ensanche de-
cimonónico de la ciudad.

—En las fachadas que dan al Born
domina el tema de la lonja de for-
mas y reminiscencias italianas.

—Resulta contradictorio:

El tratamiento de clara influencia
francesa de la fachada del palacio
de Torresaura (1830), con puerta
central ornamentada y frontón cur-
vo que se abre al gran patio de las
caballerizas.

La fachada de aire neoclásico del
Palau Salort (1813) que da a la calle
Major, de composición precisa y
controlada y de esquema muy simi-
lar a la fachada lateral de la Lonja
de Barcelona (1772).

—El palacio de Torresaura es resul-
tado de sucesivas reformas y am-
pliaciones; el de Salort responde
a una acción más unitaria.

—En la actualidad siguen siendo
propiedad de los descendientes de
las familias Torresaura y Salort.

—The combination of the two pala-
ces —rather than each individual
structure— is what strikes the ob-
server here: two neo-classical fa-
çades face each other along 55 mts
of a narrow street (Carrer Major)
5'5 mts long and finally open up
flamboyantly into El Born.

—It can be considered the neo-clas-
sical element which marks the tran-
sition-point between the old town
(the Plaça de la Catedral, repaired in
the nineteenth century) and the
great esplanade of El Born which
marks the beginning, in this area,
of the nineteenth-century extension
of the city.

—The façades overlooking El Born
show a mastery of the Italian *loggia*
style.

—In contrast to this one notes:

The clearly French influence in the
treatment of the façade of the To-
rresaura Palace (1830) with its or-
nate central door and curved pedi-
ment looking onto the parade gro-
und.

The neo-classical air of the façade
of the Salort Palace (1813) in the
Carrer Major, very precise and con-
trolled in composition and the sche-
me of which is very similar to that
of the lateral façade of La Llotja in
Barcelona (1772).

—The Torresaura Palace is the re-
sult of successive reforms and ex-
tensions; Salort is much more uni-
fied in concept.